

Андрій ПАШУК

ТОВАРИСТВО “ПРОСВІТА” – ПОПУЛЯРИЗАТОР ПРАВОВИХ ЗНАНЬ

(За матеріалами просвітянських видань)

Проаналізовано роль “Просвіти” в поширенні правових знань в Галичині. Розкрито, у яких виданнях і які саме галузі права пропагувало Товариство і у яких формах.

Ключові слова: “Просвіта”, популяризація правових знань, галузі права.

Як відомо, в середині XIX ст., а згодом у 60-х рр. в Австрії проводилися конституційні реформи, які суттєво лібералізували внутрішньополітичне життя. Вони, серед іншого, надали населенню громадянських прав, а державу перетворили у напівфедеральну країну, в якій народи імперії могли користуватися широкими правами щодо відстоювання національних інтересів. Однак, щоб скористатися цими правами, їх потрібно було знати. Українці їх не знали. Ще Кость Левицький писав: “Не вартий свободи і людського права той народ, що з них не користує”¹. Це, насамперед, пов’язано з погано розробленою системою, через яку можна було інформувати звичайних людей про існуючу правову систему. Звідси й виникла необхідність роз’яснення простолюдним їхніх прав, обов’язків, ознайомлення з існуючим законодавством і підняття правової освіти загалом. Саме таке завдання взяло на себе Товариство “Просвіта”.

Ця проблема посилювалася й актуалізувалася протистоянням між поляками та українцями за вплив у краї, в цілому, та на окремі інституції зокрема. Це означало, що конституційні реформи здебільшого використали для себе поляки, практично перетворюючи Галичину у польську автономію. У зв’язку з цим вони чинили різні утиски українцям, провокуючи протистояння, що змушувало галичан чинити опір, відстоювати свої національні права. У державі, де діяла Конституція, це можна було робити правовим способом. За таких умов знання законів і вміння ними послуговуватися були важливими й обов’язковими для національного розвитку. Тому закономірно, що просвітнє Товариство було змушене займатися правовою освітою народу.

Формування правової думки в рамках діяльності Товариства “Просвіта”, займало важливе місце. Ще на перших Установчих загальних зборах з промовою виступив студент юридичного факультету А. Січинський який наголосив на необхідності поширення правових знань серед народу. Пізніше, ще не раз Загальні збори поверталися до правових тем, зокрема, ухвалювали рішення про видання книжок на правову тематику, як це було з книжкою К. Левицького “Наш закон громадський або які ми маємо права і повинности в громаді”².

Хоча важливість правової освіти і визнавалася, однак, в жодному зі статутів Товариства не передбачалося відповідного завдання. Незважаючи на це, правова

думка формувалася чи не з перших років діяльності організації, і, насамперед, через видавничу діяльність, що і є предметом нашої розвідки. Також спробуємо з'ясувати, як впливали на поширення правових знань інші форми діяльності Товариства.

Звичайно, основним напрямком роботи "Просвіти", через який здійснювалася просвіта народу, було видання літератури. *Тому, закономірно, що саме цей вид діяльності відігравав найбільшу роль у популяризації правових знань.* За весь період існування організації станом на 1939 р. опубліковано 1017 видань³. Частина з них була присвячена юридичним питанням. Найбільше до цього причинився видатний український політичний діяч Кость Левицький, праці якого на правову тематику займають найбільшу частку.

Всю видану Товариством літературу, яка впливала б на формування правової думки, можна поділити на три групи: першу групу складають книжки, які суто присвячені правовим питанням; до другої групи – література різноматематичного спрямування, у якій вміщені статті на правову тематику, чи згадки про право; і до третьої групи входять, в основному, праці з художньої літератури, в яких можна виділити правові ідеї.

За змістом правових положень просвітянські видання можна розділити на три групи. До першої з них належать друки, які розкривали зміст діючого законодавства й юридичних понять в країні, а також сприяли встановленню певного "зв'язку" між громадянами і державою. Наприклад, кожного року інформували щодо податків і таке інше. Другу групу складають праці, присвячені історії держави та права. До третьої можна віднести ті видання, які інформували людей про правову систему інших країн.

Форма викладу матеріалу літератури, яку видавало Товариство на правову тематику, в переважній більшості, була розрахована на звичайний народ. Вона написана простою мовою, з наведенням багатьох прикладів, за допомогою яких пояснювалися різні юридичні випадки-ситуації. Багато розділів у таких книжках побудовано за принципом запитань і відповідей. Зміст цих видань не розкривав складних юридичних понять, не спрямовувався на дослідження теорії та аналізу багатьох ідей, а, навпаки, піднімав ті питання, які мали б бути корисними для всіх звичайних людей (перелік прав, роз'яснення, які податки і в яких випадках платити, і таке інше). Також для тих, що планували займатися підприємницькою діяльністю, наприклад, торгівлею, чи засновувати різного роду товариства, друкувалися відповідні законодавчі вимоги щодо цього. Деякі книжки могли бути корисними і для тих, хто займав певні владні посади, особливо в самоврядуванні (наприклад, подавалися бланки звернення до вищих інстанцій для дозволу виконувати ті чи інші повноваження тощо).

Спочатку проаналізуємо першу групу, до якої належать видання, що розкривали зміст діючого законодавства і юридичних понять в країні і які з практичного боку були найважливішими для громадян Австро-Угорщини. Як сказано вище, у правовій державі була потреба в інформуванні звичайних людей про загальні права, надані їм Конституцією. Їм присвячувалася книжка Костя Левицького "Наша свобода, або які ми маємо права", опублікована коштом "Просвіти" у Львові 1889 р. У ній автор подав узагальнене трактування людських прав: "Кожен має природне право: жити вільно на світі та дбати про своє буття"⁴. З цієї фрази можна зробити

висновок, що К. Левицький був прихильником концепції природного праворозуміння, і, відповідно, ці ідеї й ніс в народ. Тобто, право визнається вищим, незалежним від держави явищем, від якого і формується обов'язок держави, а не навпаки. В умовах імперії це була дуже важлива позиція. В цій книжечці К. Левицький обґрунтував необхідність знання своїх прав, звернув увагу на історію їх прийняття, згадав нормативно-правові акти, які вони надавали.

Далі автор подав перелік прав, передбачених у Конституції, та коротко їх пояснював. Починав він з права рівності (наводить цитати з законодавства стосовно цього права), звертав увагу на право навчатися рідною мовою (на матірній бесіді), а також дав пояснення щодо цього права, порівнявши українців з поляками і зазначивши несправедливості, бо українцям було виділено лише одну гімназію (руську), а полякам всі інші. Саме звідси й випливала одна з причин протистояння між українцями та поляками.

Далі йшлося про свободу пересування, свободу освіти і свободу звернення. Крім того, згадувалося непорушність прав і “спокою домашнього”, разом з цим і вказувалося на випадки, коли і ким могли бути порушені ці права (судом, а також під час війни). До цього також автором перераховуються випадки, які саме права можуть бути обмежені, і вказано процедуру цього. Наступне право, розглянуте в цій книжці, – “повна свобода віри і сумління”. Останнім правом, що згадується в цьому виданні, є свобода товариств. Крім нього, К. Левицький розповідає про громадську самоуправу, де звертає увагу і на активне, і на пасивне виборче право. Тобто йдеться про те, що кожен, хто платить податки, може бути вибраний до “заряду громадського”, кожен може стати послом в сеймі⁵.

Питанню громадської самоуправи присвячено кілька окремих видань К. Левицького: “Наш закон громадській або які ми маєм права и повинности в громаді”⁶ і “Порадник громадський”⁷. В них на початку пояснюється, що таке громада, дається її визначення (практично однакове у двох публікаціях), описуються межі громад, розповідається про об'єднання громад, місцевості, що не належать до них, і можливість об'єднатися з громадою, розкриваються питання членства і приналежності, включаючи з процедурою. Наступний блок питань даної роботи – організація органів управління у громаді, де подається їх перелік, опис, склад і процедура обрання. Тут також розкриваються виборчі права: право обирати і право бути обраним, повноваження цих органів, процедура прийняття рішень, діловодство в громаді, про рахунки, майно громади і ін. Разом з цим подають і зразки документів для діловодства, для звернень та ін.

Загалом, вказані книжки розкривають питання, корисні як звичайному громадянину, так і тим, хто був причетним до органів самоврядування Галичини австрійської доби. Тобто, вони розраховані, перш за все, на активність свідомого соціального прошарку, що мав намір працювати на благо інших. У цих книжках була корисна інформація, насамперед для тих, хто вже займав певні посади у громадській самоуправі, оскільки вони інформували про те, як належить діяти у різних ситуаціях, наводячи велику кількість документів внутрішніх і різного типу зовнішніх подань (до інших органів). Це мало б допомогти збільшенню числа свідомих українців, які знають і можуть займатися керівництвом у громаді, використовуючи це на суспільну користь: захист українських прав і поліпшення рівня життя народу.

Крім зазначеного вище, в книжці К. Левицького "Наша свобода, або які ми маємо права" згадуються і права мови. Власне цьому питанню також присвячене окреме видання Товариства того самого автора під назвою "Про права рускої мови"⁸. У цій роботі подано перелік прав щодо мови, а також аналіз відповідних нормативно-правових актів. Крім того, включено заклики до українського народу дотримуватися цих прав.

У зв'язку з цим можна виділити три групи прав, які роз'яснюються людям: загальні права (в т. ч. рівності, права плекати свою мову і ін.), права окремих мов і права руської мови. Щодо першої групи, то наводяться цитати з Конституції та інших нормативно-правових актів, які стосуються рівності, свободи мов, обов'язку урядників знати мову крайову та ін., пояснюються ці положення і наводяться рішення державного трибуналу для наочного прикладу. В другому розділі основну увагу звернено на польську мову, зазначається, що органи держави будуть нею користуватися, крім того, подаються випадки, коли буде вживатися німецька мова. Детально розглядаються випадки, коли окрім польської та німецької, може вживатися руська мова.

Наступний розділ безпосередньо стосується цієї мови. В ньому розглядаються випадки, коли ця мова мала вживатися як на території, де більшість населення складають русини, так і в місцевостях, де їх меншість. Крім прав, пов'язаних із спілкуванням рідною мовою, згадують також обов'язки державних органів та інших структур (наприклад, пошта), дотримуватися цих прав. Велику увагу звернено на використання руської мови у взаєминах з судовою владою. Останній розділ присвячений правам "обряду руського", в якому також йдеться про свободу віросповідання й мову руську.

Слід зазначити, що в цьому виданні, крім мовних прав, також пояснюються певні принципи організації державної влади, а саме: судової й адміністративної. Досить важливим є те, що в кінці книжки даються поради щодо того, як діяти, коли порушувалися вищезгадані права руської мови.

Далі в роботі йшлося про місце самоврядування. Наступний блок стосувався інших питань публічного права. Перш за все, організації державної влади загалом. Щоправда, у виданнях Товариства "Просвіта" цьому питанню присвячено мало уваги. Очевидно, це можна пояснити тим, що для звичайних сільських людей вони могли мати лише світоглядне значення і мало практичного. Немає жодної спеціалізованої публікації, присвяченої питанням повноважень і діяльності вищих органів державної влади. Проте вони частково зустрічаються в інших книжках, що стосуються правових тем. Так, в книжці К. Левицького "Наша свобода, або які ми маємо права"⁹ подається аналіз конституційних законів і коротко розповідається про те, який вигляд має Рада державна, описуються деякі її повноваження. Подається опис Сейму крайового і проводиться розмежування компетенції між Радою державною і Сеймом крайовим. Важливим є те, що наведено також положення, згідно з яким право видавати, скасовувати і змінювати закони буде мати Монархія за участю Ради державної, а також Сейму крайового.

Процедура прийняття законів описана в іншій книжці, а саме "Новий закон будівельний для сел, поменших міст і місточок"¹⁰ також авторства К. Левицького. У вступі до цієї книги власне і провадився опис прийняття цих нових законів про

будівництво, на основі чого можна було отримати загальне уявлення про процедуру прийняття законів.

Інші види компетенції органів державної влади зачіпалися під час розгляду суміжних тем. Також варто зазначити, що це питання піднімається і в “Календарях”. Таким чином, звичайні люди могли дістати уявлення про те, як виглядали і якими повноваженнями були наділені основні органи державної влади, також в загальному дізнатися про те, як приймалися законодавчі акти.

Наступна сфера знань, що пояснювалася народові і також мала публічний характер – це питання грошових одиниць. У 1892 р. в Австрії була проведена грошова реформа, в обіг вводилися нові грошові одиниці – корони. Незнання людьми нових правил могло спровокувати зловживання і махінації. Щоб цьому запобігти, потрібно було проінформувати людей про статус нових грошей. Тому Товариство і видало книжку К. Левицького “Про нові гроші”¹¹. В ній на початку йдеться про закон, який був прийнятий 2 серпня 1892 р., що вніс ці зміни. В даній книжці обґрунтовувалася потреба і наводилися позитивні і деякі негативні сторони того, що в Австро-Угорщині введені металеві гроші (а ними була нова грошова одиниця). Щоб уникнути випадків підробки і обману людей, подається досить детальний опис цих грошей, розписується, з якого матеріалу вони зроблені і в якій кількості він взятий, а також опубліковані зображення нових грошей з двох сторін у повну величину. Подано міри вартості цих грошей. Все це робилося окремо щодо кожної грошової одиниці. Також пояснено, чому ця валюта називається золотом. Наступні питання, які роз’яснювалися людям, це вартість нових грошей в порівнянні з попередніми, подаються приклади, за допомогою яких люди могли краще це зрозуміти. Пояснено і питання про обіг нових грошей разом з старими грошовими одиницями. Розказано, яка доля чекала на старі гроші. Крім того, в цій книжці даються відповіді на багато інших питань, що могли бути корисними і цікавими людям. Такі як, наприклад: вага, чому металеві гроші “непевні” (про проблеми, пов’язані з обміном паперових грошей на металеві), з яких металів відбиті, чи буде все дорожчати з введенням нових грошей та ін.

Велику роль відігравала “Просвіта” в поясненні людям податкового права. На цю тематику написано кілька книжок і журнальних статей. Почнемо з книжки А. Заячківського “О нових податках особистих в Австрії”¹². В цій праці людям пояснюють такі види податків: податок “заробковий”, податок “заробковий” від підприємств, зобов’язаних складати публічні рахунки, податок від рент, податок особистий “доходовий”, податок від вищої платні. Всі ці податки більш чи менш детально розписуються за подібною схемою, а саме: хто його платить, винятки з правил, сума для сплати, механізм підрахунку, терміни, в які платиться той чи інший вид, випадки, коли можна відтермінувати сплату і що для цього потрібно зробити та ін. Також подаються деякі статистичні дані, наприклад, суми сплачених податків, і суми, які планують отримати.

В кінці книжки подано карні приписи. В цьому розділі спочатку викладено протиправне діяння, а після нього – вид покарання.

Наступну публікацію, в якій розповідалося про податки, підготував С. Магальяс під назвою “Що товариствам треба знати про податки від публичних забав, розваг і видовищ”¹³. У ній на початку перераховується, які податки потрібно сплачувати

тим, хто організовує публічні імпрези, а далі роз'яснюється кожен з цих податків, з посиланням на правову норму, що його передбачає, розповідається про порядок нарахування, сплати, в окремих випадках повноваження державних органів стосовно податків. В цій книжці йшлося про: комунальний податок, оплата на фонд праці та оплата на Червоний Хрест. Крім роз'яснення кожного з них, наведено і положення, стосовно всіх вищезгаданих видів податків. А саме розповідається про те, куди слід той чи інший податок сплачувати, наводяться зразки, як саме нараховується сума кожного з цих податків, наводяться приклади для кращого розуміння.

Про ще один вид податку говориться у статті місячника "Письмо з Просвіти" під назвою "Акциза від м'яса". В ній розповідається про те, хто має його сплачувати, хто звільнений від такої сплати, хто має право стягувати акцизу від м'яса. Практично роз'яснювалося людям те, що належить робити, якщо хтось захоче зарізати худобу, за яку належить сплатити акцизу, кого саме потрібно повідомляти і в якій формі, процедура, як виглядає оплата. Також наводяться діяння, що підлягають покаранню, коротко описується процедура, за якою це покарання має відбуватися.

Оскільки незнання законів не звільняє від відповідальності за їх порушення, то, щоб уникнути неприємних ситуацій, необхідно проінформувати народ про те, чого робити не можна, а також щодо інших питань, що стосувалися кримінальної чи адміністративної відповідальності. Цьому й присвячувалися деякі видання Товариства. Немає жодної книжечки, яка б описувала протиправні діяння, але в часописах "Письмо з Просвіти" і "Життя та знання" є статті, які по окремих темах пояснюють те, чого не можна робити, а також розкривали інші питання карного права (кримінального та адміністративного).

Насамперед, розкрито поняття правопорушення і його суть. Подається перелік органів влади, що накладають покарання за правопорушення (суд). Далі в статті пояснюється, в яких випадках карає суд, тобто роз'яснюється, що таке злочин. Це робилося наведенням ознак цього правопорушення. Згадуються випадки, за яких вчинена дія має ознаки злочину, однак закон її дозволяє, тому покарання за це не буде, і саме діяння не вважатиметься злочином (вбивство на війні, коли кат виконує вирок, коли жандарм використовує зброю та ін.). У підсумку це називають обставинами, що виключають протиправність вчинку. Згадується і про покарання в стані сп'яніння. Хоча воно і може бути не усвідомлене і без вини, але за нього також карають.

Цікавим є те, що піднімаються питання евтаназії. У статі ідеться про те, що судять за вбивство людей, які його вчинили з любові до рідних, оскільки ті страшно мучилися через невиліковні хвороби. Тобто, ті люди померли б у будь-якому випадку, а їм просто скоротили муки. Постає питання, чи варто карати тих людей, які вчинили вбивство "з милосердя". В даному випадку автор схильний до того, що потрібно карати. Свою позицію він мотивує тим, що будь-яке життя дороге, і насправді немає невиліковних хвороб, є лише ті, які не можуть вилікувати сьогодні¹⁴.

У статті "Особливі єства переступства і поділ переступств"¹⁵ розповідається про те, що крім загальних ознак, притаманних усім злочинам, і вказаних в попередній статті, є й особливі, що стосуються окремих видів злочинів. Виникає потреба їх класифікації. Розповідається про обставини, що з'ясовує суд, коли розглядає справу, а саме: хто є суб'єктом злочину (підметом), що поганого зробив, яку шкоду

заподіяв (називалося це предметом злочину), як він то робив (чин), вид і ступінь вини. Ці ознаки (підмет, предмет, чин і вина) і вважаються особливими ознаками кожного зі злочинів.

Далі в статті йдеться про види злочинів. Роз'яснюються такі, як: тяжкий і легкий, також за ознакою того, кому завдаються шкоди – ті, що загрожують загалові (державі), життю, здоров'ю, свободі, честі, майну, моралі та іншим. Також класифікуються злочини за способом дії: ушкодження, напади, загрози, непослух. Далі розповідається про поділ на політичні й звичайні, пресові (за допомогою друку) та їх підвиди. Крім того, подаються також і окремі положення кримінального процесу.

Про карні положення йшлося в статті З. Федьківа “Право азилу та політичні злочини”¹⁶. Насамперед, тут роз'яснюється, що таке “азиль” (право політичного притулку) і які злочини підпадають під це право, також звертається увага і на практичну сторону (наприклад, на відносини між двома державами).

Ще одна стаття, що стосується карного права, написана Ф. Коковським під назвою “Карна відповідальність малолітніх”¹⁷, де пояснюється, хто вважається малолітнім (особи до 21 року), розмежовується три ступені “малолітності” з характеристикою правил, відповідно до яких кожен з цих ступенів нестиме відповідальність. Роз'яснюються відмінності між злочином і провиною (межа проводиться по санкції – покарання до п'яти років ув'язнення – провина, а якщо більше – це злочин) У статті Ф. Коковського “Лісові та польові шкоди”¹⁸ (ч 7–8, р 37, ст. 220) розглядається новий закон про лісове та польове шкідництво. В цій статті розмежовуються поняття “лісового шкідництва” і “польового шкідництва”. Далі просто подається перелік діянь окремо щодо лісового шкідництва і окремо щодо польового, а також зазначається, яку санкцію застосовують в цих окремих випадках.

Наступне, що роз'яснювалося людям у статтях, виданих у журналах “Просвіти”, – це питання про фальшивих свідків (Ф. Коковський “Фальшиві свідки”¹⁹). У межах цієї статті пояснено це поняття і принципи відповідальності.

“Просвіта” також подавала інформацію й про інші закони, у т. ч. й соціального значення. Прикладом є стаття “Устави проти п'янства”²⁰, опублікована в місячнику “Письмо з Просвіти”. Крім осуду пияцтва і підкреслення гостроти цієї проблеми, автор подав перелік протиправних діянь шинкарів разом з санкціями за них, а також деякі законодавчі положення щодо них.

Говорячи про відповідальність, необхідно було дати й роз'яснення видів та форм покарань. На цю тему й написано статтю Ф. Коковського “Кари”²¹. У ній покарання (кари) поділяються на головні та додаткові, роз'яснюється їхній статус і правила, наприклад, як перших, так і других. Далі наводиться перелік та опис кар за цими двома групами. В цій статті роз'яснені такі види покарань: смертна кара, “в'язниця”, арешт, грошова кара, утрата публічних прав, утрата громадянських і почесних прав, утрата права виконувати свій фах, утрата батьківських та опікунських прав, конфіскація (забір) знаряддя (приладдя) та маєткових предметів і ще проголошення присуду в часописах. Всі ці види покарань детально описуються, подається їх визначення, порядок і умови відбування та ін.

Крім загальної статті, присвяченої всім видам покарання, є й спеціалізована, що стосується лише смертної кари. Автор – І. Дицьо, подав її під назвою: “Смертна кара”²². У ній аргументовано наводиться вкрай негативна оцінка смертній карі і позитивне ставлення до в'язниць як виду покарань, що може бути замість смертної

кари. Ця стаття є одна з небагатьох, де наводяться і теоретичні дискусії. Зокрема, в ній дискусії стосувалися доцільності смертної кари.

Коли, згідно з четвертим статутом, Товариство взяло на себе завдання підняти добробут народу, то, відповідно, почало видавати книжки, які стосувалися організації та діяльності різного типу економічних товариств.

До цієї групи належить книжка К. Левицького "Про рентові оселі або рентові господарства"²³. Суттєву увагу в цій публікації відведено "Закону краєвому про творене рентових осель". Автор розповідає про рільничі господарства, їх ознаки, види і причини занепаду. Досить детально у книжці роз'яснюється положення про позику, процедуру її отримання.

Наступна книжка щодо цієї теми називалася "Про нові спілки господарські"²⁴. У ній К. Левицький подав коротку історію Товариства "Просвіта", зокрема охарактеризував її діяльність, спрямовану на піднесення добробуту людей. Автор пояснив, якими мають бути господарські спілки і що вони повинні робити. Після чого виклав норми, за якими їх слід реєструвати. До цього додав приклади і взірці документів для звернення. Далі описано діяльність цих спілок.

У юриспруденції чи не найпрактичнішими є галузі, що стосувалися приватного права, оскільки з цивільно-правовими відносинами стикаються всі й постійно. Тому й виникла потреба інформувати людей про положення нормативно-правових актів, що врегульовували приватно-правові відносини. Тому у виданнях Товариства "Просвіта" присутні видання відповідної тематики.

Із більш загальних друків можна виділити книжку К. Левицького і І. Петрушевича "Порадник торговельний"²⁵. Хоча вона більше стосується практичних порад щодо того, як вести торгівлю, все ж в ній передбачені і законодавчі норми, які врегульовували це питання, особливо детально розглянуто обставини стосовно початку торгівлі, подано зразки повідомлень чи заяв до органів державної влади (напр., заява на продаж нафти). Також наведено перелік товарів, щодо яких потрібно і дозвіл, і попередження, перелік товарів, для яких необхідно окремі дозвіл (стосується, напр., отрут і зброї). Разом з тим подано вимоги до осіб, які хочуть займатися торгівлею цими товарами. Також інформується про терміни повідомлення і органи, яких потрібно інформувати при різних видах торгівлі. Крім вимог до приміщень, де мала відбуватися торгівля, наводяться і законодавчі вимоги щодо того, як потрібно здійснювати торгівлю.

Питань приватного права стосується і стаття Ф. Коковського "Як закон береже тайну", в якій також містяться і карні приписи. В цій праці автор пояснює, що закон оберігає таємницю (тайну) кожної людини в її особистих справах, які не торкаються публічного життя. Роз'яснюється механізм, за допомогою якого закон береже цю таємницю, наводяться діяння особи, що підпадають під поняття порушення таємниці. Також згадуються випадки, коли закон дозволяє іншій особі відкривати і читати чужі листи (що, зазвичай, є протиправним). У статті також вказується санкція, якою карають за вчинення таких діянь. Йдеться також і про професії, зобов'язані зберігати таємницю, довірену їм в силу виконання службового обов'язку, крім цього, до правила подаються винятки.

Видання Товариства також пояснювали правила і процедуру укладання окремих видів цивільно-правових договорів. А саме: дарування ("Даровизна та її вимоги"²⁶), договір довічного утримання, ("Договір про доживальщину"²⁷), позика і позичка

(Правні приписи про вигоду та позичку²⁸). Щодо цих договорів, то доступно пояснюється їх суть, ознаки, порядок укладання, суб'єктний склад, інші положення, що дають можливість краще зрозуміти ці практичні поради.

У просвітянській літературі багато уваги приділено виконанню договорів. Законодавство в цій сфері виявилось досить динамічним, тому в журналі “Життя і знання” з'являлися статті, що характеризували нові закони. Вони розглядатимуться в хронологічному порядку.

Перша стаття, що стосувалася виконання зобов'язання, була написана Ф. Коковським під назвою “Як добитися відложення сплати довгів”²⁹. У ній автор пояснює людям нормативно-правові акти, що дають рільникам змогу добитися пільги у тодішній скруті.

Продовженням статті стала публікація під назвою “Пільги при судових екзакуціях”³⁰, в якій йдеться про закон, прийнятий 7 березня 1932 р. щодо пільг в судових “екзакуціях”, які ведуться проти рільників. Цей акт роз'яснюється, зокрема розповідається про три види передбачених ним пільг.

Схожою є стаття “Новий закон про сплату боргів”³¹, який стосується нового закону від 29 березня 1933 р. про пільги, щодо процентів та сплати боргів. У статті пояснюється сфера дії цього закону і роз'яснюються пільги, які ним надаються.

Траплялися випадки, коли боржники, щоб уникнути сплати боргів, роздаровували все своє майно близьким і родичам. У результаті виходило так, що в нього немає майна, з якого можна було б у судовому порядку стягнути цей борг. Тому кредитори подавали позови проти тих осіб, яким майно було дароване. Щоб пояснити людям норми закону, які врегульовують дане питання, було опубліковано статтю Ф. Коковського “Оспорювання правних діянь довжника”.

У попередньо згаданих статтях неодноразово згадувалося про екзакуцію. Що це таке, пояснив Ф. Коковський у статті “Речі вільні від екзакуції”³². На початку він дав визначення цього поняття, за яким екзакуція – це примусове стягнення від боржника того, що належить кредиторіві (вірителью). Далі пояснив способи, за допомогою яких власне здійснюється екзакуція. Наступним кроком подано перелік речей, на які не накладається екзакуція; всього 12 пунктів, і то лише тих, що стосуються селян. Далі розповідається про саму процедуру екзакуції, хто її проводить, про її оскарження. Також автор звертає увагу на те, що заборонено розпоряджатися якоюсь річчю, що підлягає екзакуції.

Питанням про виконання зобов'язань за договором присвячено й статтю “Забезпечення правіжу”³³ (в сучасному праві це називається забезпеченням позову). В ній розкривається поняття, обґрунтовується потреба, роз'яснюються правила “забезпечення правіжу”.

Інших приватноправових питань, а саме способів набуття права власності, стосується стаття “Загублені та знайдені речі”³⁴. У ній розкривається поняття загубленої речі та розповідається про те, як має діяти особа, яка знайшла таку річ. Що відбувається у випадках, коли зголоситься власник, а коли ні. Наступне, про що йдеться в статті – знайдення скарбу.

Все, про що йшлося, стосується матеріального права. Крім того, у виданнях “Просвіти” говорилося й про процесуальні приписи. Досить ґрунтовною роботою

(на тлі інших) є видання "Про новий процес цивільний"³⁵, написаний А. Дольницьким. На початку автор коротко пояснює, що таке процес, розповідає про реформу і коротко про те, як виглядав процес до реформи, про принципи сучасного процесу. Автор позитивно відгукується про нові закони і подає їх перелік, коротко зачепивши також історію їх прийняття. У книжечці подається тлумачення цих законодавчих актів. Крім аналізу і роз'яснення законів, автор наводить і багато практичних порад, корисних звичайним людям, а саме інформує про те, що в тому випадку, якщо особа бере участь без адвоката, суддя має обов'язок допомогти, навчити, роз'яснити права, наслідки вчинених дій; розповідає про подання позову і що відбувається після цього. Далі говорить про "розправу судову": описує процедуру судового розгляду, роз'яснює протоколювання, подає список того, що має передбачати протокол, а також пояснює процедуру видання вироку. Також йдеться про окремі положення в справах "багательних" (де сума до 50 з.р.), зокрема, подається опис відмінностей від загальної процедури. Окремі положення в справах "провізіальних" (коли позивач вимагає повернення попереднього стану речей). Крім того, автор коротко розповідає про теорію доказування.

Також тексти торкаються питань різного типу оскаржень.

Ще одну групу видань Товариства, які розповідали про існуючу правову систему, складає та література, в якій подаються встановлені державою правила щодо найрізноманітніших сфер життя. Серед цього можна назвати книжку К. Левицького "Про ґрунтовий катастер"³⁶, де йдеться про поняття, історію, потребу і правове регулювання ведення "ґрунтового катастеру". В іншій книжці "Про новий закон будівельний"³⁷ автор піднімає такі практичні питання, як отримання дозволу на будову, вимоги щодо здійснення будови, санітарні норми, процедуру вселення в будинки, повноваження державних органів і ін.

Література правової тематики, яку видало Товариство "Просвіта", охоплювала основні галузі права, роз'яснювала людям як публічно-правові норми (відносини між людиною і державою), так і приватно-правові взаємини (між рівноправними суб'єктами). Головною, визначальною рисою публікацій є те, що питання, які в них піднімалися, мали практичне значення і могли бути корисними звичайним людям. Їм детально розповідалося про їх права, організацію державної та місцевої самоврядної влади. Це робилося з акцентом на захист їхніх інтересів і прав, що відіграло велику роль у формуванні свідомої громадської думки. Роз'яснення приватно-правових норм (особливо цивільного права) сприяло захисту майнових інтересів громадян. Всі ці питання пояснювалися простою мовою, значна частина матеріалів побудована за схемою запитання-відповідь, містила багато прикладів з практичних ситуацій, ілюструвалася розповідями про відповідні правові дії вгаданих персонажів, що загалом впливало на формування активної життєвої позиції і громадянської, і національної. Це посилювало правовий захист галицьких українців, перш за все, супроти державних органів, а також у різних приватних обставинах. Загалом це відповідало ідеології та практиці впродовж всієї діяльності Товариства "Просвіта".

Andrii Pashuk. “Prosvita” society – popularizer of legal knowledge (on the materials of “Prosvita” publications)

The author analyzes the role of “Prosvita” in the spread of legal knowledge in Galicia and reveals in which publications, in what forms, and what fields of law were popularized by the society.

Key words: “Prosvita”, popularization of legal knowledge, fields of law.

- ¹ *Левицький К.* Наша свобода, або які ми маємо права. – Львів, 1888. – С. 3.
- ² *Левицький К.* Наш закон громадській або які ми маєм права и повинности в громад. – Львів, 1889. – С. 3.
- ³ Товариство “Просвіта” у Львові. Показчик видань 1868–1939. – Львів, 1996. – 580 с.
- ⁴ *Левицький К.* Наша свобода, або які ми маємо права. – Львів, 1888. – С. 5.
- ⁵ Там само.
- ⁶ *Левицький К.* Наш закон громадській або які ми маєм права и повинности в громад. – Львів, 1889. – 122 с.
- ⁷ *Порадник громадській:* Вип. 1 / Уложив д-р Левицький К. – Львів, 1904. – 30 с.
- ⁸ *Левицький К.* Про права руської мови. – Львів, 1896. – 32 с.
- ⁹ *Левицький К.* Наша свобода, або які ми маємо права. – Львів, 1888. – С. 6.
- ¹⁰ *Левицький К.* Новий закон будівельний. – Львів, 1900. – 24 с.
- ¹¹ *Левицький К.* Про нові гроші. – Львів, 1892. – 42 с.
- ¹² *Заяківський А.* О новых податках в Австрии. – Львів, 1897. – 32 с.
- ¹³ *Магальяс С.* Що товариствам треба знати про податки від публичних забав, розваг і видовищ. – Львів, 1936. – 7 с.
- ¹⁴ *Дицьо І.* Переступство і його єство // *Життя і знання.* – 1929–1930. – Ч. 4 (24).
- ¹⁵ *Дицьо І.* Особливі єства переступства і поділ переступств // *Життя і знання.* – 1929–1930. – Ч. 6. – С. 149.
- ¹⁶ *Федьків З.* Право азилю і політичні злочини // *Життя і знання.* – 1936. – Ч. 4. – С. 142.
- ¹⁷ *Коковський Ф.* Карна відповідальність малолітніх // *Життя і знання.* – 1936. – Ч. 9 – С. 299.
- ¹⁸ *Коковський Ф.* Лісові та польові шкоди // *Життя і знання.* – 1937. – Ч. 7–8. – С. 220.
- ¹⁹ *Коковський Ф.* Фальшиві свідки // *Життя і знання.* – 1937. – Ч. 20. – С. 265.
- ²⁰ *Барвінський А.* Устави проти п’янства // *Письмо з Просвіти.* – 1877–1878. – Ч. 1. – С. 7–10.
- ²¹ *Коковський Ф.* Кара // *Життя і знання.* – 1933. – Ч. 12. – С. 349.
- ²² *Дицьо І.* Смертна кара // *Життя і знання.* – 1929–1930. – Ч. 11. – С. 348–350.
- ²³ *Левицький К.* Про рентові оселі або рентові господарства. – Львів, 1906. – 42 с.
- ²⁴ *Левицький К.* Про нові спілки господарські. – Львів, 1904. – 37 с.
- ²⁵ *Левицький К., Петрушевич І.* *Порадник торговельний.* – Львів, 1905. – 45 с.
- ²⁶ *Коковський Ф.* Даровизна та її вимоги // *Життя і знання.* – 1933. – Ч. 9. – С. 249–250.
- ²⁷ *Коковський Ф.* Договір про доживальщину // *Життя і знання.* – 1936. – Ч. 2. – С. 75–77.
- ²⁸ *Коковський Ф.* Правні приписи про вигоду та позичку // *Життя і знання.* – 1936. – Ч. 1. – С. 25–26.
- ²⁹ *Коковський Ф.* Як добитися відложення сплати довгів // *Життя і знання.* – 1933. – Ч. 3. – С. 80.
- ³⁰ *Коковський Ф.* Пільги при судових екзикуціях // *Життя і знання.* – 1933. – Ч. 4. – С. 107–108.
- ³¹ *Коковський Ф.* Новий закон про сплату боргів // *Життя і знання.* – 1933. – Ч. 5. – С. 138–139.
- ³² *Коковський Ф.* Речі вільні від екзикуції // *Життя і знання.* – 1933. – Ч. 12. – С. 343–345.
- ³³ *Коковський Ф.* Забезпечення правіжу // *Життя і знання.* – 1933. – Ч. 2. – С. 40.
- ³⁴ *Коковський Ф.* Загублені та знайдені речі // *Життя і знання.* – 1933. – Ч. 6. – С. 172–173.
- ³⁵ *Дольницький А.* Про новий процес цивільний. – Львів, 1897. – 84 с.
- ³⁶ *Левицький К.* Про ґрунтовий катастер. – Львів, 1895. – 27 с.
- ³⁷ *Левицький К.* Новий закон будівельний. – Львів, 1900. – 24 с.